

פתרון הבחינה בהיסטוריה לפי הרפורמה החדשה חורף תשע"ח, 2018

שאלון 022281

מוגש ע"י צוות המורים של High-Q Global

הערות:

1. תשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

פרק ראשון

ממדינת מקדש לעם הספר – בית שני

2.א.

מוצאו של הורדוס ואישיותו היו הגורמים לבחירתו על ידי הרומאים למלך חסות. הוא היה צאצא של משפחה אדומית שהתגיירה, כך שלמעשה היה מזוהה גם עם היהודים וגם עם העם הרומאי. אביו אנטיפטרוס היה ממנהיגי העם ביהודה ויצר קשרים טובים עם הרומאים. הורדוס עצמו התנגד לחשמונאים ואף רדף אותם, ובכך הגביר את רצונם של הרומאים לבחור בו כמלך חסות שידכא אידאולוגיות של התקוממות.

סמכויותיו של הורדוס היו מוגבלות יותר מאלו של מלך רגיל, אך הוא הורשה להחזיק צבא משל עצמו ובלבד שזה יהא כפוף לממלכה הרומית במקרה הצורך.

הוא קיבל גם את הסמכות לנהל את ענייני הפנים באיזור חסותו לרבות דינים ומשפטים, כלכלה ומיסוי.

ב.

פעולות שעוררו את התנגדות היהודים:

החלשת מעמד הסנהדרין והכהונה – הורדוס רצה להחליש את כוחן של סמכויות אחרות, ועל כן מינה 'כוהנים' שאינם בני שבט לוי כפי שהיה מקובל. הכוהנים שמינה היו חלשי אופי וצייתנים לו. הוא גם הגביל את סמכויות בית הדין היהודי ולקח לעצמו סמכויות משפטיות רבות. מהלך זה עורר את כעסם של היהודים ופגע במסורתם ובסמליהם.

בניית ארמונות ומבצרים לשם האדרה עצמית – הורדוס נתפס כבעל שגעון גדלות. הוא עשה פעולות רבות על מנת להאדיר את שמו ולפארו. הוא בנה לעצמו את ארמונו המפואר – ההרודיון, ואת מצדה – המבצר המפורסם. על הבנייה היו אמונים פועלים יהודים וכן, הבנייה היתה כרוכה בהוצאות כלכליות רבות שגולמו במיסים גבוהים.

פעולות שנועדו לחזק את שלטונו בקרב היהודים:

הרחבת הר הבית ושיפוץ בית המקדש – הורדוס הפך את בית המקדש לבניין היהודי המפואר ביותר ולאחד המפוארים בהיסטוריה העולמית כולה. הוא הרחיב את שטח הר הבית – ההר עליו ישב בית המקדש, ושיפץ את מבנה בית המקדש. כל זאת נעשה על פי ההלכה היהודית ובתיאום עם ההנהגה הדתית, מה שעורר הערכה רבה בקרב העם היהודי.

פיתוח החקלאות – החקלאות היתה מקור הפרנסה העיקרי באותם הימים. הורדוס פיתח שטחים חקלאיים על ידי השבחת אדמות ובניית אמת המים שבקיסריה. מהלך זה תרם לשיפור הכלכלה היהודית.

פרק שני לאומיות וציונות

10. א.

פתרון להגירה היהודית לאנגליה – הממלכה הבריטית התמודדה בסוף המאה ה-19 עם הגירה גדולה של יהודים אל שטחה באנגליה. כיאה למהגרים, הביאו עמם היהודים פערים תרבותיים, כלכליים, דתיים ולשוניים. הרצל מנמק את בקשתו מהבריטים לתמוך בהתיישבות יהודית בא"י בכך שבתמיכה זו יש פתרון של ממש להגירה. לדבריו: "ראה הדבר בעיני העולם כמתקבל על הדעת אם תיאות ממשלת בריטניה לפתוח טריטוריה מיוחדת בשביל היהודים, שבהיותם נרדפים בכל מקום, הם נוטים לבוא לאנגליה".

תמיכה יהודית וקשרי מסחר – האימפריה הבריטית היתה כוח עולה באותם הימים, והרצל היה מודע לרצונם של הבריטים בתמיכה של עמים נוספים החיים באיזורים שונים. הרצל הסביר את בקשתו גם בכך שעל ידי מתן צ'ארטר ליהודים להתיישב בא"י, יזכו הבריטים בהוקרתם ובאהדתם של היהודים. לדבריו בקטע: "...אם במעשה זה תיעשה למעצמה הפורסת את חסותה על העם היהודי, יישאו כולם את אנגליה בתוך ליבם".

לטענות, יהודים גם יתרמו לכלכלתה של בריטניה. יהודים הוכרו כסוחרים מוכשרים וכבעלי מלאכה טובים. הרצל מנמק את בקשתו גם בכך שיהודים יהיו 'סוכנים' של הממלכה הבריטית ויעדיפו לרכוש מוצרים ממנה במקרה שתסכים לאשר להם את ההתיישבות בארץ ישראל.

ב.

איטליה

אחת המעצמות שעיקבה את חתירתה של איטליה לעצמאות היא אוסטריה.

שליטי אוסטריה, כמו גם אלו המקבילים מצרפת, היו רגילים לראות בארץ האיטלקית כשטח שאינו שייך לעם האיטלקי היושב בו. הם נהנו מחלקים נרחבים משטחה של הארץ וחלקו אותה עם מעצמות נוספות. אוסטריה ראתה בתנועות הלאומיות האיטלקיות כגורם בעייתי אשר עלול לנשל אותה מהשטחים העצומים שצפון הארץ שממנה נהנתה. היא ריכזה כוחות צבאיים בצפון איטליה ונאבקה בתנועות המרי כגון 'הקרבוני' (הפחמים) ו'איטליה הצעירה' של ג'וזפה גריבלדי.

12. א.

תהליך התיעוש – המהפכה התעשייתית הפכה את עבודת הכפיים שהיתה כרוכה בפרנסה לשולית יותר. היא הובילה לעיור – מעבר של בני האדם מן החיים בכפר אל העיר. למעבר לעיר היו גם השלכות מנטליות שיצרו צורך בלאומיות. אם בח"י הכפר הכיר אדם את כל תושבי מקום מגוריו, בעיר הגדולה וההמונית נוצרה תחושה של ניכור ובדידות. הדבר הוביל לכך שתושבי אירופה היו זקוקים לגורם מלכד חדש. את החלל הזה מילאה הלאומיות שנתנה מענה לניכור ולבדידות. היא חיברה שוב את תושבי אירופה זה לזה והדגישה סממנים משותפים וייחודיים.

תהליכי התיעוש גם יצרו מערכות תחבורה יעילות הרבה יותר, ופתאום ניתן היה להפיץ רעיונות בקלות ולהגיע לקהל יעד גדול. היבט נוסף שבו תרמה מגמת התיעוש לתנועות

הלאומיות הוא היבט הפנאי. כאמור, עבודת הכפיים המתישה נדחקה לטובת פעולת המכונות. כך נוצר מצב שבו יש זמן פנוי ואפשרות לרכוש השכלה ולגבש רעיונות אידאולוגיים. אם לפני מהפכת התעשייה היה עסוק וטרוד האירופאי בפרנסתו ברוב שעות היום, במהלכה ולאחריה הוא גילה את רעיונות הלאומיות שתפסו מקום רחב יותר בתודעתו.

ב.

החילון תרם אמנם לצמיחתן של תנועות לאומיות רבות באירופה, אולם לתנועה הציונית הוא תרם בהיבט נוסף. כמו בתנועות האחרות, גם בתנועה הציונית נשענו על החילון שערער על הסדר הקיים ותבע שינויים ותמורות. התפיסה היהודית המסורתית לפיה יש להתרכז בעשיית הטוב ובתפילה לישועה, הוחלפה בתפיסה חילונית מהפכנית שביקשה להביא את הישועה במו ידיה.

בנוסף, החילון הוביל לכך שיהודים רבים התבוללו וגילו תפיסות עולם חדשות שהיו זרות להם. היהודי הדתי שאף להתנתק כמה שאפשר משכניו שאינם יהודיים. הוא התנכר לתרבותם וחינך את ילדיו שלא ללמוד מהם. בניגוד אליו, היהודי החילוני רכש השכלה לצד שכניו הגרמנים או האיטלקיים. הוא אף השתתף במאבקייהם הלאומיים ושאף מלוא הריאות את רוח המרי שלהם.

התערבות זו בחיי העמים האחרים שיצר החילון, תרמה רבות לצמיחתה של התנועה הציונית.

גורם נוסף שהשפיע באופן ייחודי על התנועה הציונית הוא האכזבה מהאמנציפציה –

עד לסוף המאה ה-18 סבלו היהודים מאפליה בוטה כלפיהם. הם הוגבלו למגורים באיזורים משלהם, לא הורשו ללמוד במוסדות כמו שכניהם הלא יהודיים או לעבוד לצידם באותם מקומות עבודה.

עם מתן האמנציפציה – שוויון זכויות, קיוו היהודים כי כעתם יוכלו להשתלב באופן מלא בחיים החברתיים שמסביבם. תקווה זו נופצה במקרים רבים של שנאה ושל אלימות. מקרהו של הקצין היהודי צרפתי אלפרד דרייפוס שהואשם בבגידה תוך שהמשפט מתנהל בצורה מגמתית ומלווה בקריאות קשות כנגד היהודים כולם, כמו גם הסופות בנגב ופרעות קישינב שהוכחו ליהודי מזרח אירופה שהשנאה כלפיהם נותרה במקומה, גררו אכזבה מהאמנציפציה.

היהודים הבינו שלא יוכלו להשתלב ולהיטמע והאמינו שלעולם יחוו זרות בקרב העמים האחרים. המענה לתחושה זו היה גיבוש אידאולוגיה לאומית משל עצמם. השאיפה לעצמאות יהודית קיבלה ביטוי דרך התנועה הציונית.

פרק שלישי המאבק על הקמת מדינת ישראל

14. א. האוכלוסייה הערבית והיהודית חיו בקרבה פיזית, עובדה שיצרה מצב בו היה על כל ישוב להילחם על קיומו. מיקומם של ישובים יהודיים על הגבול והתפיסה הישראלית, לפיה הישוב קובע את קו הגבול ומגן על קו הגבול. הישוב נתפס כמוצב צבאי. בתרשים 11 יש התייחסות לאזרחים כחיילים שקיימת עליהם החובה לירות על האויב. הכרזה מוכיחה כי החזית והעורף- חד הם.

ב. תוכנית ד' הייתה תוכנית אופרטיבית (מבצעית) שהוכנה ע"י המפקדה הארצית של ההגנה לקראת הפינוי הצפוי של הבריטים. **התוכנית שמה דגש על התקפה יזומה ועל השתלטות בניגוד לתוכניות קודמות שנשאו אופי הגנתי.**

1. מעבר למתקפה במקום מגננה: תוכנית ד' היוותה שינוי במדיניות הצבאית משום שהציגה מעבר לתוכנית פעולה התקפית במקום מגננה. המגמה הייתה ליטול את היוזמה מידי הערבים ולהעביר את ההתמודדות לשטח הערבי.

2. לתוכנית היו שני חלקים

חלק ראשון- ארגון צבאי פנימי במטרה להגביר את הגיוס, לבנות כוחות לוחמים המתבססים על מבנה צבאי המחולק לחזיתות, פיקודים וחלוקת הכוחות לחטיבות ולגדודים.

חלק שני- מבצע- השתלטות על כל השטחים שנועדו למדינה יהודית על פי החלטת האו"ם ולחבר בין היישובים היהודיים כך ליצור רצף טריטוריאלי, מתוך תפיסה ביטחונית, שלאחר עזיבת הבריטים, יפלו ארצות ערב לארץ ישראל. השתלטות על שטחים נוספים שיבטיחו את מרחב הביטחון של המדינה שבדרך.

תוכנית ד' הביאה למפנה דרמטי במלחמה בארץ. בזכותה היה היישוב מוכן לפלישת צבאות ערב.

1. חיזוק כוחו של היישוב היהודי- ההגנה הפגינה את יכולתה הצבאית. תושבים נוספים התגייסו ובכך הגדילו את כוחו הצבאי של הארגון בהגנה על היישוב. נעשה שינוי בהיערכות של הכוחות העבריים למתכונת של חטיבות וגדודים.

2. נוצר רצף טריטוריאלי של השטח שבשליטת היישוב היהודי מצפון ועד דרום ממטולה עד באר טוביה. כולל איחודה של ירושלים המערבית על שכונתיה. רצף זה אפשר להדוף את פלישת צבאות ערב ב- 15 במאי עם תחילת השלב השני של מלחמת העצמאות.

3. הכוחות העבריים השתלטו על כ- 100 כפרים ערביים סמוכים להתיישבות יהודית ואשר שלטו על צירי תנועה, רובם ננטשו.

4. ההנהגה הערבית ברח מהארץ והחלה בריחה של תושבים ערביים מהארץ. כ- 300 אלף בשלב הראשון, תחילת בעיית הפליטים הפלסטינאים.

5. נחתמו עסקאות לרכישת נשק עם ארה"ב, צ'כוסלובקיה, צרפת ואיטליה, בסיוע יהדות העולם שגייסה כסף לרכישות של נשק קל, מטוסים, טנקים, תותחים ועוד.

6. במישור הדיפלומטי- ההישגים חיזקו את תמיכתן של ברית המועצות ובנות בריתה וההצעה האמריקנית לדחות את הקמת המדינה הוסרה.

15. א. לאחר פירוק "תנועת המרי העברי" תמכו ארגוני האצ"ל והלח"י – **אירגוני הפורשים ב"מאבק רצוף"** - המשך המאבק הצבאי ואילו ההגנה והיישוב המאורגן, **ב"מאבק צמוד"**.

מטרת המאבק של היישוב המאורגן והפורשים- הצמוד והרצוף- על פי שתי הגישות להביא לסיום המנדט הבריטי על א"י ולהקמת מדינה יהודית בא"י.

מהו המאבק של הפורשים-האצ"ל והלח"י (המשך המאבק צבאי)

מאבק ללא הגבלת זמן ותחומי פעילות על מנת לפגוע בבריטים בכל מקום בא"י: במתקנים, חיילים ואנשי מנהל, עד שהם יעזבו את א"י ותוקם מדינה יהודית עצמאית.

לשתי הגישות הייתה מטרה משותפת- הקמת מדינה יהודית בא"י.

ב. הגורמים ומניעי בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם

על רקע חילוקי הדעות בין בריטניה לארה"ב בעניין פתרון בעיית א"י ועקב הקצנת המאבק של היישוב היהודי והתנועה הציונית במדיניות הבריטית, הודיע בפברואר 1947 שר החוץ הבריטי על העברת שאלת א"י לאו"ם. חוקרים מעלים מספר השערות (לפעמים סותרות) לצעד זה של בריטניה.

הסיבות / ההשערות / השיקולים

שיקולים הקשורים לענייני חוץ:

1. **גישה אחת - האו"ם יחזר אחר בריטניה**- ע"פ החוק הבינלאומי הייתה בריטניה חייבת לפנות לאו"ם לאחר המלחמה, כדי לקבל ייפוי כוח (מנדט) מחדש לשליטה באזור. בריטניה הניחה שהאו"ם, ארגון חדש וחסר ניסיון, לא יוכל למצוא פתרון לשאלת א"י ולכן יבקש מבריטניה לקבל על עצמה שוב מנדט על האזור ואז תציב תנאים הנוחים לה להמשך המנדט ותכפה אותו בכוח על היישוב בארץ.

2. **גישה שנייה - ארה"ב תחזר אחר בריטניה בגלל "הסכנה הקומוניסטית"**- לא היה בכוונת בריטניה לוותר על השליטה בא"י. הבריטים היו ערים לסכנה שבריה"מ הקומוניסטית תשתלט על שטחי המזה"ת אם יצאו מאזור זה. זו הייתה תקופה בה המלחמה הקרה הייתה בשיאה (בריה"מ כבר החלה בניסיונות להשתלט על יוון ותורכיה ולהפוך אותן לקומוניסטיות ובכך להשיג עוד אזורי השפעה). כשהעבירה בריטניה את שאלת א"י לאו"ם חשבה שארה"ב תבקש ממנה להמשיך במנדט על א"י כדי לעצור את התפשטות בריה"מ והקומוניזם במזה"ת ואז תוכל לדרוש מארה"ב סיוע כספי ומדיני (ארה"ב בתקופה זו לא מסכימה עם מדיניות המנדט הבריטי ודורשת להעלות מאה אלף פליטים לארץ ולבטל את הספר הלבן).

3. **גישה שלישית - אכזבת בריטניה מעמדת ארה"ב**- אי ההסכמה בין עמדת ארה"ב לעמדת בריטניה בנוגע לא"י ובעיית העקורים, ארה"ב דרשה מהבריטים להעלות לא"י באופן מידי מאה אלף עקורים (יהודים ניצולי שואה השוהים במחנות פליטים באירופה שאותם הקימה ומימנה כספית ארה"ב ואשר רצתה לסיים את הטיפול בהם), אכזבה מאי נכונות ארה"ב לסייע בתקציב וצבא בא"י, ומצד שני לחץ של הערבים למנוע עליית יהודים, אילצו את בוויין לפנות לאו"ם בגדר מוצא של כבוד (שלא האו"ם יאלץ את בריטניה לעזוב).

שיקולים הקשורים לענייני פנים

4. **גישה רביעית - פעולות תנועת המרי**- פעולות "תנועת המרי העברי" והטרור של אצ"ל ולח"י מיררו את חיי הבריטים בארץ, הנטל הכספי הכבד של אחזקת צבא גדול ב-א"י בתקופה בה לבריטניה לאחר המלחמה בעיה כלכלית קשה מאוד, והביקורת בתוך בריטניה ובעולם על עמדת בריטניה כלפי המעפילים ופליטי השואה הייתה קשה מאוד.

5. **גישה חמישית - וויתור על שטחים רבים באימפריה**- בריטניה בתקופה זו כבר וויתרה על שטחים רבים באימפריה הבריטית. כשהחליטה בריטניה לצאת מהודו אשר קיבלה עצמאות כבר לא נזקקה לא"י אשר באמצעותה הבטיחה את הדרך להודו. בא"י לא היו חומרי גלם ואוצרות טבע שיכלו להכניס כספים לממלכה הבריטית. הבריטים סברו כי אם עזיבתם את א"י באמצעות דיון באו"ם לא יתפרש הדבר כנסיגה אלא קבלה של החלטה בין לאומית וכך לא תפגע יוקרתה של בריטניה.

בריטניה העבירה את שאלת א"י לאו"ם והאו"ם, בעצה אחת עם ועדת אונסקו"פ, החליט על סיום המנדט.

מקומו של בן גוריון בקבלת ההחלטה: ראש התומכים בעד ההכרזה על הקמת המדינה היה בן גוריון. בישיבת מנהלת העם (12 במאי 1948), והכרעתה בעד הכרזה על הקמת המדינה, כמו בכל סוגיה בה היה מעורב, בלטה מאוד הדומיננטיות של בן גוריון. בן גוריון פעל באמצעות הפעלת לחץ אישי על חברי מנהלת העם, הדגשת הסיכויים והמעטה בערך הסיכונים.

1. בן גוריון היה משוכנע שהחמצת ההכרזה תהיה החמצה לדורות, **עכשיו או לעולם לא!** ניצול הזדמנות חד פעמית. בן גוריון וגורמי הצבא העריכו שצבאות מדינות ערב אינם מוכנים עדיין למלחמה, אך בתוך כמה חודשים הם עתידים להתחמש, להתאמן ולהיות מוכנים יותר. הערכת ישראל גלילי ויגאל אלון הייתה כי סיכויי הניצחון עומדים על 50%. בן גוריון היה נחוש בדעתו לקחת אחריות למרות החששות ולא לאפשר למצב של חלל מדיני עם סיום המנדט הבריטי ב-15 למאי 48, שיהפוך למצב של תוהו ובוהו שידרבן את מדינות ערב לפלוש לישראל. **יש ליצור עובדות בשטח.** היהודים היו מוכנים מורלית והיה חשש לשחיקה במוכנות זו. היישוב היה מאורגן, היו להם מוסדות אוטונומיים, מערכת חינוך, בריאות ועוד שהיו תשתית טובה למדינה והנהגה מסודרת.

2. בן גוריון טען כי היישוב היהודי חזק דיו כדי לנצח את הערבים וכי שביתת נשק או הפסקת אש (האום"ם וארה"ב הציעו שביתת נשק בת שלושה חודשים במהלכה לא יוכרז על הקמת מדינה ריבונית וייאסר על היהודים והערבים להכניס נשק או לוחמים לארץ) בשלב זה רק תיתן לערבים הזדמנות לאסוף את כוחותיהם ולהתארגן דבר שיביא לאובדן ההישגים הצבאיים שהושגו עד כה בתוכנית ד'.

3. חשש מנסיגה מתוכנית החלוקה – היה חשש כי הנסיגה בתמיכת ארה"ב בתוכנית החלוקה עלולה לסחוף אחריה מדינות אחרות וכי אם יחכו וידחו את ההכרזה – האום"ם עלול לסגת מתוכנית החלוקה.

4. בן גוריון טען שרק אם נקים מדינה ריבונית ולא נהיה תלויים בשלטון אחר, נוכל להעלות יהודים לארץ, תגדל כמות הנשק שיהיה אפשר להביא מחו"ל ולנצח במלחמה. הוא טען שהכרזת המדינה תביא לעלייה גדולה וכך יהיה שיפור במצבת כוח-אדם ותגבר אחדות העם. כמו כן יהיה ניתן להכריז על גיוס חובה באמצעות חוק גיוס.

בכיבוש חלקים בא"י ע"י צה"ל- ישראל כבשה שטחים בנגב הדרום מערבי, בוואדי ערה ובצירי כבישים ומעברים שיועדו למדינה הערבית.
מדינות מדינות ערב- מצרים (עזה) וירדן (יהודה ושומרון) סיפחו לעצמן את השטחים שיועדו למדינה הערבית.

פרק רביעי

סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל

17. **א.** הקטע מציין את הגאווה הלאומית של העולים מאירופה שניצלו מהאנטישמיות, השעבוד והשואה, ומדגישה את שמחתם לעלות לא"י כאנשים חופשיים.

מאמצות האסלאם-

גורמים משיחיים לעלייה- רבים מבין עולי ארצות האיסלם היו בעלי זיקה דתית וראו בהקמת המדינה את הגאולה.

גורמים ביטחוניים- ההחמרה ביחס ליהודים נבעה בעיקר על רקע תבוסת מדינות ערב במלחמת העצמאות והקמת המדינה. התחזקות מגמות הפאן ערביות והפאן איסלמיות שמשמעותן הייתה איחוד כוחות ערבים נגד מדינת ישראל. בנוסף הוחמר מצבם על רקע האווירה האנטי קולוניאלית. היהודים נתפסו כמשתפי פעולה עם הקולוניאליזם המערבי, נרדפו ע"י השלטונות הציבור והיו נתונים לפרעות וסכנה מוחשית.

ב.

העלייה ההמונית עוררה מספר קשיים עימם נאלצה מדינת ישראל להתמודד:

בתחום הדיור: מספר העולים היה גדול ממספר היהודים שכבר ישבו בארץ. תוך כדי מלחמת העצמאות ובשנות החמישים וללא כלים מתאימים, נאלצה המדינה לקלוט אלפי יהודים. המחסור בדיור נבע ממחסור בתקציב ותשתיות מתאימות.

ההתמודדות עם בעיית הדיור

1. **בתי ערבים שננטשו- כפתרון מהיר** נשלחו העולים אל כפרים ובתים בערים המעורבות שננטשו ע"י הערבים שברחו מהארץ במלחמת העצמאות (רמלה, לוד, יפו, חיפה).
2. **מתקני הצבא הבריטי שננטשו-** לאחר מכן נשלחו העולים אל מחנות ששימשו את הצבא הבריטי בתקופת המנדט. תנאי הדיור והתברואה למרות ניסיונות השיפוץ היו קשים. משפחות רבות שוכנו בצפיפות באולמות גדולים או אוהלים עם מטבח אחד משותף שכן העולים לא עבדו.

3. **הקמת המעברות-** משאזל מלאי המבנים ומחנות הצבא הבריטי הוחלט על הקמת המעברות- שכונות מעבר עד שיושלמו שיכוני הקבע. המעברות הוקמו סמוך לערים יהודיות מבוססות כדי שאזרחי המדינה הוותיקים ייקחו חלק בתהליך הקליטה וכדי לקשור את המעברות אל המערכת העירונית נותנת השירותים. חלק מהמעברות הוקמו באזורים מרוחקים ממרכזים עירוניים כגון גליל ונגב כדי ליצור בסיס ליישוב אזורים אלה. היו אלה מחנות אוהלים, פחונים וצריפים שבהם חיו העולים בתנאי צפיפות ותברואה קשים. במעברות לא היו תנאים סניטריים או חיבור למים וחשמל. היו מטבחים משותפים מרכזיים שסיפקו מזון לאלפי העולים חסרי התעסוקה. לאחר שנתיים החלו העולים לעבור בהדרגה לשיכוני קבע. מרבית שוכני המעברות היו יוצאי ארצות האסלאם. החיים במעברות הבליטו את הפער בתנאי החיים בין היישוב הוותיק לבין העולים. על רקע זה הלכו והתפתחו בקרב העולים תחושות של אפליה וקיפוח. ב- 1952 החלו בחיסול המעברות. חלקן הפכו לעיירות פיתוח או לשכונות בערים הגדולות.

18. **א. ריכוז כוחות מצריים בחצי האי סיני:** ב- 15 למאי ב-1967 במהלך חגיגות העצמאות בישראל, צלח צבאו של נשיא מצריים, גמאל עבד אל נאצר, את תעלת סואץ וכוחות מצריים פלשו לחצי האי סיני בניגוד לחוזה הפסקת האש מ-1957.

סילוק כוחות האו"ם מסיני: ב-17 במאי דרש נשיא מצרים ממפקד כוח החירום של האו"ם בסיני וברצועת עזה שכוחותיו יעזבו את קווי הגבול ויתרכזו במחנותיהם. כוחות האו"ם חיכו להוראה ממזכיר האו"ם ונאצר פנה למזכיר האו"ם, או טאנט, בבקשה שיוורה על פינוי כללי של כוח החירום החלו הפגנות המוניות שקראו למלחמה בישראל וחיסולה. כמו כן ע"פ חוזה הפסקת האש משנת '57 נקבע כי כל חסימה מכוונת של מיצרי טירן תהווה עילה למלחמה.

של האו"ם מאדמת מצרים. ב-22 במאי נענתה דרישתו של נאצר בחיוב, ואז הצהיר שלמחרת היום ייסגרו מצרי טיראן בפני כלי שיט ישראליים, ושהוא מוכן ליציאת ישראל למלחמה (נגדו).

סגירת מיצרי טירן: ב-23 במאי סגרה מצרים את מצרי טיראן למעבר ספינות ישראליות. סגירת מצרי טיראן הייתה עילה למלחמה. מעשהו של נאצר זכה לאהדה רבה בעולם הערבי. במדינות ערב

ב. מבחינה דמוגרפית-ישראל הוסיפה שטחים רבים (כפי שיפורט) השליטה על השטחים הוסיפה לשליטת ישראל כמיליון ערבים פלסטינאים.

מבחינה מורלית – המלחמה יצרה תפנית חדה בתחושות הציבור בישראל. ממצב של חרדה קיומית לגורלה של המדינה לגאווה לאומית והקלה. הפוליטיקאים ואנשי הצבא הפכו לגיבורי מלחמה.

התרגשות רבה שררה בשל איחודה של ירושלים וכיבוש הר הבית והכותל המערבי.

מעמדה הבינלאומי של ישראל עלה.

שינוי במפת גבולותיה של ישראל - המלחמה הסתיימה עם החלטת מועצת הביטחון של האו"ם להכריז על הפסקת אש. בסיום המלחמה, נותרו בידי מדינת ישראל השטחים שעליהם השתלט צה"ל:

o בצפון – שליטה על רמת הגולן, שאפשרה שליטה על מקורות המים והרחיקה את איום הצבא הסורי מעמק הירדן ועמק החולה.

o בדרום – שליטה ברצועת עזה ובסיני, עד לגדות תעלת סואץ. השייט לאילת הובטח, ומקורות הנפט שבסיני עברו לשליטת מדינת ישראל

o במזרח – יהודה ושומרון וירושלים המזרחית. השליטה בשטחים אלו, אפשרה עומק אסטרטגי, וגבולות המדינה הורחבו והתרחקו מהמרכזים העירוניים. ירושלים חוברת לחלקה העתיקה, התאפשרה גישה למקומות הקדושים.

19. א. הגורמים והנסיבות למלחמה למלחמה

1. **תוצאות מלחמת ששת הימים** - מלחמת ששת הימים הותירה את מצרים וסוריה המומות - לנוכח תוצאותיה המשפילות ביותר עבור מדינות ערב. הן החליטו לצאת למלחמה נגד ישראל כדי להשיב את כבודן שנפגע קשות במלחמה ואת השטחים שאבדו להן במלחמות קודמות. (חצי האי סיני, יהודה ושומרון, רמת הגולן) פרשנים שונים טוענים שהמצרים לא תיארו לעצמם שיוכלו לכבוש את כל סיני, אך האמינו שהמלחמה תניע מהליך מדיני שיוביל להחזרתה של סיני. **כמו כן** מצרים וסוריה הציגו עצמן כאחראיות לפתרון בעיית הפליטים הפלסטינאים ועל כן טענו שהיציאה למלחמה נועדה לאלץ את ישראל לפתור את הבעיה הפלסטינאית ולגרום לישראל להיכנס לתהליך מדיני עם הפלסטינאים, לקראת הקמת מדינה בפלסטינית בשטחים שכבשה ישראל במלחמת ששת הימים. (יהודה, שומרון ועזה).

2. **קיפאון בתהליך המדיני** - עם מינויו של אנואר סאדאת לנשיא מצרים חיפש דרך מדינית להשיב את סיני, אך לאור האופוריה (תחושת העליונות המוחלטת על מדינות ערב שברור שלא יעזו להתקיף אותנו של הדרג המדיני בישראל לאחר מלחמת ששת הימים, הניח סאדאת כי מלחמה תהיה מהלך שיגרום לפתיחתו של מו"מ מדיני ושיביא לנסיגת ישראל

מסיני. יש לציין כי המצב הכלכלי במצרים בכי רע וסאדאת היה צריך להציג למצרים הישג כלשהו שיאדיר את השלטון. הנשיא סאדאת חשב כי במידה ויצליח להכות את ישראל כעת תמחק במידה מסוימת חרפת 1967 והרחוב המצרי שדרש נקמה בישראל יירגע. סאדאת רצה שישראל תבין כי איננה בלתי מנוצחת ותהיה חייבת לשבת למו"מ עם המצרים. הוא חיפש את העיתוי המתאים בו יפתיע את ישראל.

אנואר אל סאדאת שהחל את כהונתו כנשיא מצרים ב-28 בספטמבר 1970 הבין כי אי אפשר לחסל את מדינת ישראל, וביקש לחזור לגבולות 67. עוד במהלך 1971 הציע כמה יוזמות שלום, אבל מנהיגי ישראל דחו אותם על הסף, כי לא האמינו בכנות הצעותיו. בקרב ההנהגה בישראל רווחה ההערכה כי סאדאת הוא אדם אפור וחלש. גם אזהרתו של סאדאת בריאיון עיתונאי בראשית 73 כי ללא הסדר מדיני, מלחמה היא הבררה היחידה לא זכתה לתשומת לב מספקת בישראל.

3. **השפעת המלחמה הקרה והתחמשות צבאות ערב** - בראשית שנות ה-70 הפך המזרח התיכון למוקד במאבק הבין גושי (המלחמה הקרה) בין ארה"ב לבריה"מ. בריה"מ שאפה לשליטה מלאה במזרח התיכון. היא עודדה את מצרים וסוריה לצאת למתקפה נגד ישראל ותמכה בהן באמצעות נשק, מודיעין ויועצים צבאיים. יש לציין כי מצרים וסוריה פעלו להתעצמות צבאית מאז סיומה של מלחמת ששת הימים (1967). לקראת "**הסיבוב הבא**". (המלחמה הבאה עם ישראל). מעורבותה של ברה"מ בסכסוך הערבי הישראלי במזרח התיכון, התחמשותן של מצרים וסוריה בכלי נשק חדישים, מבריה"מ, השגת מודיעין טוב אודות צה"ל והדרג המדיני בישראל, הגבירו בקרב המנהיגים הערביים של מצרים וסוריה את הביטחון כי יעלה בידם להפתיע את ישראל.

א. **תוצאות המלחמה**
למעט ויתור על שטחים נקודתיים בהסכמי הפסקת האש, ישראל חזרה לגבולות 1967, אך תוצאות המלחמה השפיעו על תחומים אחרים, מלבד אלה הטריטוריאליים.

1. **בתחום הפוליטי- שינויים פוליטיים**
א. **הקמת ועדת חקירה "וועדת אגרנט"** - תחושת הביטחון והאמונה בתפיסה הביטחונית של הציבור הישראלי נפגעה באופן חמור על אך התפנית המדהימה שבוצעה ע"י צה"ל לקראת סוף המלחמה. תחושה זו הביאה בעקבות לחץ הציבור בישראל לידי הקמתה של וועדת חקירה ממלכתית בראשות השופט אגרנט (ב-18 נוב'), שתחקור את האירועים שקדמו למלחמה ואת ימי הלחימה הראשונים. הוועדה הטילה את עיקר האשמה על הדרג הצבאי והעומד בראשו, ראש אמ"ן וראשי צה"ל הם האשמים במחדל ופטרה לחלוטין מאשם את הדרג המדיני כלומר את ראש הממשלה ושר הביטחון מאחריות לאירועים. הרמטכ"ל דוד אלעזר (דדו) התפטר.
ב. **הציבור בישראל לא קיבל את מסקנות "ועדת אגרנט"** וראה בשר הביטחון וראש הממשלה כאחראים למחדל. הלחץ הציבורי הוביל בסופו של דבר להתפטרותם.
א. המלחמה יצרה את התנאים למהפך הפוליטי בישראל שהתרחש ב-1977. פרסום דו"ח וועדת אגרנט על הנסיבות לפרוץ המלחמה והתפטרות גולדה מאיר ומשה דיין במרץ 1974 – הובילו להתדרדרות במעמדה של מפלגת המערך. העם איבד את אמונו במפלגה שהייתה בשלטון מקום המדינה כי ראה בה אחראית למחדל במלחמת יום כיפור. בבחירות שהתקיימו ב-1977 תפסה לראשונה מפלגת הליכוד בראשותו של מנחם בגין את השלטון בישראל והחזיקה בו שנים רבות.

2. בתחום החברתי

אובדן אמון ודרך- המלחמה ערערה את הביטחון העצמי הגבוה ששרר בעקבות מלחמת ששת הימים. השבר היה מוסרי. ערכי יסוד בחברה כמו האמונה במנהיגות צבאית ומדינית התערערו. בנוסף לאובדן האמון, המלחמה הובילה גם לאובדן הדרך הן ברמה הלאומית והן ברמה הפרטית. אנשים חפשו דרך חדשה, ותחושה חזקה של משמעות לקיומם.

הופעת תנועות מחאה של חיילים וקצינים לשעבר שלחמו במלחמה. תנועות המחאה תבעו את התפטרותם של ראשי השלטון האחראים למחדל. ודרשו שינויים פוליטיים.

העמקת הקיטוב החברתי והעמקת הקרע בין הימין לשמאל- נאמני רעיון א"י השלמה שנקראו **"גוש אמונים"** וצמחו מתוך הימין הדתי, החלו להתיישב בין השאר באזורים שהממשלה לא אישרה את יישובם כגון אלוני מורה, קדומים ועוד (התנחלויות). פעולה זו אילצה את הממשלה להפעיל את הצבא כדי לפנותם תוך כדי עימותים בין חיילי צה"ל לצעירי התנועה. הפעילות של גוש אמונים העמיקה את הוויכוח בחברה הישראלית בשאלת עתיד השטחים ועל רקע וויכוח זה וניצחון הימין בבחירות בהנהגת מנחם בגין (1977) הקימה קבוצה של אנשי מילואים בבחירות של 77 את תנועת **"שלום עכשיו"** שהתנגדה להתיישבות באזורים אלה וקראה לממשלה ליזום מהלכים מדיניים שיקדמו את השלום במחיר פשרה טריטוריאלית.

התמודדות קשה עם השכול, הטיפול בנושא השבויים והנעדרים - נושאים כאובים אלה הפכו למרכזיים בציבור הישראלי. הוקם מרכז מיוחד לאיתור שבויים ונעדרים ונעשו מאמצים רבים בשנים הבאות להתחקות אחר גורלם של הנעדרים.

3. בתחום הכלכלי- הגברת תלותה של ישראל בארה"ב - עקב המחיר הכלכלי הכבד של המלחמה גברה האינפלציה. והמשק הישראלי היה שרוי בקיפאון. המשבר הכלכלי בישראל החריף גם בגלל חרם הנפט של מדינות ערב על מדינות וחברות שהשקיעו כסף בישראל. תלותה של ישראל בסיוע צבאי-כלכלי ודיפלומטי מצד ארה"ב גברה. החוב החיצון הגיע לממדים עצומים כאלה ישראל נזקקה למיליארדי דולרים של סיוע אמריקני מידי שנה.

4. בתחום הפוליטי, מדיני- הסכם שלום עם מצרים - המלחמה סללה את הדרך לביקורו של הנשיא סאדאת בישראל ב-1977. שני הצדדים גילו נכונות להיכנס למו"מ על שלום ונכונות זו הביאה לביקורו ההיסטורי של הנשיא סאדאת בישראל בנוב' 77, לשיחות שלום וחתימת הסכם שלום בין ישראל למצרים (הסכם קמפ-דיויד) בשנת 1979 לפיו נסוגה ישראל מחלק גדול בסיני. ב- 1982 הושלם פינוי חצי האי סיני והעברתו למצרים.

20. א. הממסד הישראלי ניסה להתמודד עם הבדלי התרבויות באמצעות מדיניות כור היתוך או מיזוג גלויות. תפיסת "כור היתוך" שעליה הכריז ראש הממשלה בן גוריון טענה כי יש לבצע כור היתוך של כל קבוצות העולים עם בני היישוב הוותיק לחברה אחת. מטרת כור היתוך היא להפחית את הניכור, למתן את המתח החברתי וליצור את דמות הצבר הישראלי. העולים התבקשו להתנתק מן התרבות המקורית שהביאו מארצות הגולה, הופעל עליהם לחץ לשנות את שמותיהם לשמות עבריים, התבקשו להחליף את לבושם המסורתי ללבוש הנהוג בארץ. דרך נוספת הייתה באמצעות החינוך. המושג "כור היתוך" בא לתאר את מטרת מדינת ישראל והציונות – לקבץ עולים מכל התפוצות ולהפוך אותם לאומה אחת.

ההנהגה שאפה ליצור דמות של ישראלי חדש – "הצבר" שהייתה דמות שעוצבה על פי התרבות הבולטת בארץ באותה תקופה. דמות שהעולים יתחנכו וילמדו להתנהג כמוה. העולים התבקשו להתנתק מן התרבות אותה הביאו מארצות הגולה. היה על העולים לוותר או לבטל את סימני זהותם מן הגולה ולאמץ את הסממנים הצברים כדי להיות ישראלי.

א. גישה רב תרבותית - גישה שמדגישה את חשיבות הקבלה של זהויות תרבותיות שונות, במיוחד במדינות קולטות הגירה. על פי גישה זו הקבוצות השונות שומרות על זהותן מארץ המוצא, על המנהגים, האמונות והשפה שלהן, אך יחד עם זאת מאוחדות בנאמנותן הלאומית (לארץ הקולטת). - **גישה המאפשרת לעולים לשמור על צביונם התרבותי והחברתי. הם אינם נדרשים לבטל את הסממנים של זהותם.**

רב תרבותיות מחזקת את הלכידות הלאומית והנאמנות של המשתייכים לקבוצות השונות. ייחודה של גישה זו הוא ויתור על החלום של יצירת חברה חדשה ואחידה, תוך הכרה שחברת מהגרים בנויה ממגוון תרבויות. ברור כי באמצעות מערכת החינוך והשירות הצבאי הדור הצעיר של העולים נקלט בחברה הישראלית אך ללא ויתור ושבירת המסגרת הלשונית ותרבותית שממנה הגיעו.

הגורמים למעבר מתפיסת כור ההיתוך לתפיסת חברה רב תרבותית

1. תהליך הקליטה בשלושים השנים האחרונות של המאה העשרים שיקף את השינוי שחל בחברה הישראלית מבחינה כלכלית חברתית ותרבותית. התברר שאי אפשר ליצור בכוח "צבר חדש".

2. מגוון אמצעי התקשורת וזמינותם אפשרו לעולה לשמור על קשריו התרבותיים עם ארץ מוצאו.

3. ההכרה שגם בלי הניסיון להאיץ את קליטת העולים בתוך 2-3 דורות ממילא מתערים הצעירים בחברה הכללית ורואים עצמם חלק בלתי נפרד ממנה.

4. מעבר מחברה מגויסת הנלחמת על עצם קיומה לחברה שמעמידה את היחיד וצרכיו במרכז - העמקת החינוך לדמוקרטיה הגבירה את ההכרה בדבר זכויות הפרט והקבוצה. העמדת היחיד וצרכיו במרכז והשאיפה ל"חיים טובים" (נהנתנות), החליפה את תחושת החברה המגויסת הנלחמת על עצם קיומה. האינדיבידואליזם החליף את הקולקטיביזם.

5. השפעת השבר של מלחמת יום כיפור - סדיקת האמון הציבורי בהנהגה שהייתה הממסד הוותיק עוררה ביקורת בחברה שהופנתה גם כלפי מדיניות "כור ההיתוך" שהונהגה ע"י ההנהגה הפוליטית המסורתית (המערך).

6. השפעת מחאת ה"פנתרים השחורים" שהעלתה למודעות הציבורית את תרבותם של עולי המזרח ואת תחושת הקיפוח שלהם.

7. התרחבות הפערים הכלכליים עוררה ניכור והסתגרות ופגעה בתחושת הסולידריות החברתית.

21. א. הוויכוח על השילומים מגרמניה - בספטמבר 1951 הודיעה ממשלת גרמניה על נכונותה לשלם פיצויים ליהודים על הנזקים שנגרמו להם מידי המשטר הנאצי. ב-7 ינואר 1952 הדגיש ראש הממשלה בן-גוריון בנאומו בכנסת, כי כספים אלה יסייעו בקליטת מאות אלפי הניצולים. מנחם בגין, ראש תנועת החרות, התנגד לקבלת השילומים. הוויכוחים הסוערים לוו בהפגנות ובפרץ רגשות. ב-9 בינואר קיבלה הכנסת החלטה על קבלת השילומים ברוב של 61 נגד 50. הכספים נותבו לפיתוח המשק, החקלאות, התעשייה ועוד. כעבור ארבע שנים נחקק חוק בגרמניה בדבר תשלום פיצויים אישיים. הוויכוח על השילומים מלמד כי מדינת ישראל ראתה גם בעצמה, ולא רק בניצולים את מי שממשלת מערב גרמניה צריכה לפצות.

פרשת קסטנר - ב-1953 הואשם קסטנר ע"י מלכיאל גרינוולד בשיתוף פעולה עם הנאצים בהשמדת יהודי הונגריה בזמן מלחה"ע השנייה; בהסתרת דבר סכנת ההשמדה מיהודי הונגריה על מנת להציל כ-1,700 יהודים "מיוחסים", ביניהם קרוביו וחבריו, שהותר להם לעזוב את בודפשט לשווייץ; ובסיוע להצלת הפושע הנאצי קורט בכר ע"י מתן עדות לטובתו [במשפטי נירנברג](#).

קסטנר הגיש תביעת דיבה נגד גרינוולד. עורך הדין שמואל תמיר הגן על גרינוולד. ביוני 1955 קבע שופט בית-המשפט המחוזי בנימין הלוי (שאף הוא, כמו תמיר, נהיה לאחר מכן חבר כנסת) בפסק הדין, כי ההאשמות שהועלו ע"י גרינוולד נגד קסטנר בדבר שיתוף הפעולה שלו עם הנאצים הוכחו, וכי "קסטנר מכר את נשמתו לשטן". הוא גם מצא כי קסטנר מסר עדות שקר מטעם [הסוכנות היהודית](#) במשפטו של קורט בכר בנירנברג. תומכיו של קסטנר טענו כי למעשה הוא היה גיבור, אשר למרות כל הסיכונים האוביקטיביים והקשיים הרגשיים, שהיו כרוכים במגעים עם נאצים כמו [אדולף אייכמן](#), עשה כמיטב יכולתו להציל מספר רב ככל האפשר של יהודים.

מאחר שפסק הדין הטיל דופי גם במפא"י, החליטה הממשלה לפנות לבית-המשפט העליון. בינואר 1958 החליט בית-המשפט, ברוב של שלושה מתוך חמישה, כי קסטנר לא שיתף פעולה עם הנאצים וכי בנסיבות מסוימות על המנהיג להסתיר עובדות מן הציבור. אולם, כל חמשת השופטים קבעו, שקסטנר מסר עדות-שקר ב-1947 ובכך הציל קצין [o.o.](#) בכיר מעונש.

ב-28 במאי 1955, העלו תנועת החרות ומק"י הצעות אי-אמון בממשלה על רקע דרך טיפולה בפרשה. לאחר שהציונים הכלליים, שהיו חברים בקואליציה נמנעו בהצבעה, התפטר ה"מ [משה שרת](#).

הפרשה כולה מוסיפה להוות נושא מחלוקת בישראל, וסביבה נכתבו מחזות ואין ספור ספרים ומאמרים. ב-4 במרס 1957 נורה קסטנר בידי צעיר לאומני קיצוני ומת מפצעיו. רצח זה נחשב לרצח הפוליטי הראשון במדינת ישראל.

פרשה זו מוכיחה שניצולי השואה נשפטו ע"י הציבור הישראלי בשלהי שנות החמישים כבוגדים או כמשתפי פעולה עם הנאצים.

חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, תש"י-1950 הוא [חוק ישראלי](#) המתייחס לפשעים שבוצעו בתקופת [השואה](#), שחוקקה [הכנסת](#) ב-1950. עיקר מלאכתן של מערכת אכיפת החוק ומערכת [המשפט בישראל](#) בהקשר לחוק נסבה על "עוזריהם" של הנאצים (כלומר, [משתפי פעולה](#) (מבין [היהודים](#) שעלו לישראל לאחר המלחמה – ורובה נעשתה [בשנות ה-50](#): במהלך עשור זה הועמדו לדין בהתאם לחוק עשרות יהודים ישראלים שנחשדו בשיתוף פעולה עם הנאצים (בעיקר יהודים שנחשדו ששימשו בתפקיד "קאפו").

ב. משפטו של אייכמן, שבשנים 1961-1962 נערך בירושלים, ריתק את שימת-ליבו של הציבור בישראל, ועורר התעניינות רבה בעולם כולו. היתה זו הפעם הראשונה שפרשת שואת יהודי אירופה נחשפה בפני גוף משפטי מוסמך על כל פרטיה, שלביה והיבטיה. איימן נידון למוות באשמת פשעים נגד העם היהודי ונגד האנושות. משפטו השפיע על ניצולי השואה בכך שבפעם הראשונה שמע הציבור הישראלי את קולם הברור של אלו שלא היו פרטיזנים או לוחמי מחתרות, והוא השפיע לטובה על דימויים וגורלם של ניצולי השואה.